

QARABAĞIN MÜHAFİZƏ OCAQLARINDA NADİR ODUNCAQLI BITKİLƏRİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Elman İsgəndər, Gülnar Məsimzadə, Aynur Əliyeva

AMEA-nın Mərkəzi Nəbatat Bağı

Bildiyimiz kimi, Azərbaycanın təbii florasında olan ağac və kol bitkilərinin növ baxımından təxminən 25%-ə qədəri reliktdir və nadir bitkilərdir. İnsanların öz məqsədlərinə çatması üçün təbii bitki örtüyünə qarşı aktiv fəaliyyəti nəticəsində klimaks növlər azalmış, bu ərazilərdə olan meşələr tədricən aradan çıxmış və antropogen bozqırlar meydana gəlmişdir. Qarabağ bölgəsi 30 il ərzində erməni işğalı altında olmuş, demək olar ki, bu bölgənin bütün bitki örtüyü ekoloji terrora məruz qalmışdır. Nəticədə bir sıra bitki növlərinin nəslini kəsilmək təhlükəsi altında qalmış və ya kəsilmişdir. Tədqiqat bölgəsində nadir bitki növlərinin müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi üçün təftişlərin aparılmasına böyük ehtiyac vardır.

Azərbaycan Respublikasında mühafizə və istifadə xüsusiyyətlərinə görə xüsusi statusu olan təbiət əraziləri mövcuddur. Qarabağda Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğu, Laçın Dövlət Təbiət Yasaqlığı, Qubadlı Dövlət Təbiət Yasaqlığı, Daşaltı Dövlət Təbiət Yasaqlığı və Arazboyu Dövlət Təbiət Yasaqlığı vardır.

Erməni qəsbkarlarının Qarabağı işğal etməmişdən öncə Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunda Azərbaycanın "Qırmızı kitab"ına düşmüş 7 növ (*Platanus orientalis* L., *Ficus carica* L., *Punica granatum* L., *Quercus araxina* (Trautv.) Grossh., *Pistacia mutica* Fisch. & C.A.Mey., *Juniperus foetidissima* Willd.) nadir bitki mühafizə olunurdu. 1974-cü ildə qoruğun yaradılmasında əsas məqsəd ərazidə olan Şərq çınarı meşəliyini qorumaq olmuşdur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, burada "nadir" statusu almış digər ağac və kol bitki növləri də vardır. Buradakı çinar meşəsi qoruğun təxminən 100 hektara yaxın sahəsini tuturdu. Qoruda həm təmiz, həm də qarışıq çinar meşəliyi olmuşdur. Buradakı ağacların ortalama yaşı 200 ildən yuxarıdır.

1961-ci ildə yaradılan Laçın Dövlət Təbiət Yasaqlığının əsas məqsədi heyvanlar aləmini qorumaq olmuşdur. Lakin burada vələs, cökə, ağcaqayın, palıd növləri də qorunur. Qubadlı Dövlət Təbiət Yasaqlığı 1969-cu ildə yaradılmış və yaradılma məqsədi Laçın Dövlət Təbiət Yasaqlığında olduğu kimi, heyvanlar aləmini qorumaq olmuşdur. Yasaqlıq Qubadlı və Laçın ərazilərində yaradılmışdır. Ərazinin ekoloji amilləri burada kiçik meşə və kol bitkilik tipinin formalaşmasına imkan vermişdir. Palıd, vələs, ardıc, yemişan, itburnu, böyürtkən və s. kimi bitki növləri bu yasaqlıqda qorunurdu. Daşaltı Dövlət Təbiət Yasaqlığı 1981-ci ildə yaradılmış və burada palıd, vələs, ağcaqayın, cökə, göyrüş, yemişan, itburnu, zoğal, əzgil, alma, armud, alça və s. ağac və kol bitkiləri ilə yanaşı, bəzi nadir bitki növləri də mühafizə olunur. Arazboyu Dövlət Təbiət Yasaqlığı 1993-cü ildə yaradılmış və məqsədi tuqay meşələrinin qorunması olmuşdur.

Yuxarıda adları və yaradılma məqsədi qeyd olunan mühafizə ocaqlarının uzun müddət işğal altında qalma səbəbindən hazırda orada qorunan nadir bitki növlərinin tam olaraq müasir vəziyyəti haqqında məlumat vermək bir qədər çətinidir. İşğal altında olan ərazilərimiz qəhrəman ordumuz tərəfindən azad olunduqdan sonra bəzi təşkilatlar tərəfindən kiçikmiqyaslı monitorinqlər keçirilmiş (ərazilərin minalanması səbəbindən) və bölgədə bitki örtüyünə böyük ziyan vurulduğu aşkar olunmuşdur. Mühafizə ocaqlarının yenidən bərpası üçün genişmiqyaslı monitorinqlərin aparılmasına, orada olan nadir oduncaqlı bitkilərin taksonomik tərkibinin müəyyənləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Fikrimizcə, oduncaqlı nadir bitki növlərini repatriadiya yolu ilə mühafizə ocaqlarında işğaldan öncəki vəziyyətinə qaytarmaq mümkündür.